

1

Johdanto

Integroituvat ammatilliset käytännöt tutkimuksen ympäristönä

Aino Ritala-Koskinen, Jenni-Mari Räsänen & Arttu Salo

Sosiaali- ja terveyspalveluiden integraatio ja monialainen yhteistyö ovat Suomessa käynnissä olevan sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen keskeisiä kehittämissaasteita. Hallinnollisesti sosiaali-, terveys- ja pelastuspalvelut siirtyivät vuoden 2023 alusta järjestettäväksi kunnilta ja kuntayhtymiltä aivan uudenlaiseen hallintorakenteeseen, 21 itsehallinnolliselle hyvinvointialueelle, Helsingin kaupungille ja HUS-yhtymälle (HE 241/2020 vp.). Tätä uudistusta on valmisteltu vuosia useiden eri hallituskausien aikana ja uudistukseen liittyen on ollut käynnissä mittava määrä erilaisia valmistelevia kehittämishankkeita ja pilottikokeiluja. Valmistelun kärki on ollut järjestelmä- ja organisaatiotasolla, niin sanotussa rakenteellisessa integraatiossa. Tämän rinnalla on tunnistettu tärkeäksi se, miten yhtenäisesti palvelut toimivat niiden käyttäjän eli asiakkaan näkökulmasta. Tätä puolestaan on kutsuttu toiminnalliseksi tai palveluintegraatioksi. (Paatela, Karreinen & Tynkkynen 2024.)

Tässä teoksessa sote-uudistusta tarkastellaan sosiaalityön näkökulmasta ja pääasiassa sen valmisteluvaiheessa, jolloin ei vielä ollut täyttä varmuutta sote-uudistusta koskevan lainsäädännön hyväksymisestä eduskunnassa. Käynnissä oli kuitenkin pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelmaan kuulunut Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelma vuosina 2020–2022 ja sen myötä rahoitettuja maakunnallisia kehittämishankkeita ja erilaisia kokeiluja (Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus 2020–2022). Historiallinen muutos palvelujärjestelmässä, sen odotuksen,

valmistautumisen ja alkuhämmennyksen tila tarjoaa erityisen kiinnostavan ja tärkeän paikan tutkimukselle. Muutokseen valmistautuminen on ainutlaatuinen hetki tutkia järjestelmän muutosprosessin liikkeellelähtöä.

Uudistuksen kokonaisuudessa mielenkiintomme kohdentuu järjestelmätason rakenteellisten kysymysten sijaan ammattilaisten konkreettiseen toimintaan sekä ammattilaisten ja asiakkaiden kohtaamiseen. Oma tunnuslauseemme tässä teoksessa olevien tekstien takana on ollut: ”sote-uudistus viedään maaliin ruohonjuuren asiakastyössä”, mikä tuli esiin myös Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen hyvinvointialueita käynnistävän johdon haastattelututkimuksessa (Paatela ym. 2024). Sote-uudistuksesta käytävien keskustelujen painopiste on ollut pitkälti terveydenhuollon kysymyksissä. Tässä teoksessa tarkastelemme sote-uudistuksen ja -integraation kysymyksiä nimenomaisesti sosiaalityön kautta aukeavien monialaisuuden kysymysten suunnasta.

Sosiaali- ja terveystalveluiden integraatio on nähty ratkaisuna moniin palvelujärjestelmän ongelmiin niin Suomessa kuin kansainvälisestikin. Integraatiosta haetaan ratkaisuja palveluiden kustannustehokkaasta tuottamisesta aina asiakkaan kokonaistilannetta ja tarpeita vastaavaan palvelujen saantiin. Integraatio onkin nähty tarpeelliseksi monella tasolla, kuten järjestelmän, organisaation, ammattilaisten ja asiakkaiden tasolla. (Taskinen & Hujala 2020; Paatela ym. 2024; ks. myös Raitakari, luku 2.) Tässä teoksessa keskitymme erityisesti kahteen jälkimmäiseen tasoon.

Sote-uudistuksessa on pidetty tärkeänä palvelujen aiempaa parempaa integrointia erityisesti silloin, kun kyse on paljon ja monia palveluja käyttävistä ihmisistä (Hujala, Taskinen, Oksman, Kuronen, Karttunen & Lammintakanen, 2019; Paatela ym. 2024). Sosiaalihuoltolain (1301/2014, 3§) käsittein voidaan puhua erityisen tuen tarpeessa olevista ihmisistä, joiden kohtaamisessa ja palvelujen koordinoinnissa sosiaalityöllä on keskeinen vastuu. Erityisen tuen tarpeen rinnalla käytämme ilmaisua kompleksisissa elämäntilanteissa elävät ihmiset. Integrointi on vahva lähtökohta myös sosiaali- ja terveyskeskusten uudistamisohjelmassa. Ajatus on, että keskuksissa on käytettävissä eri ammattilaisten osaamista silloin, kun siihen näyttäisi olevan tarvetta kompleksisten tilanteiden ratkaisemiseksi (Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus 2020–2022-ohjelma). Koska integraatio ja monialaiset palvelut eivät ole ratkaisu kaikkiin hyvinvointiongelmiin (Raitakari, Räsänen, Kostianen & Juhila 2019), korostuu integroituvia ja monialaisia palveluita tarvitsevien asiakkaiden tunnistamisen tarve, jota myös edellytetään esimerkiksi hyvinvointialueiden yleisissä linjauksissa (Sote-integraation edellyttämä monialainen yhteistyöosaaminen 2022) sekä aiemmassa tutkimuksessa (esim. Raitakari ym. 2019, 58; Hujala & Lammintakanen 2018; Hujala ym. 2019).

Useissa tämän teoksen luvuissa on jäsennetty integraatiota ja monialaista yhteistyötä kompleksisten tilanteiden ja ongelmien kohtaamisessa hyödyntäen Anne Edwardsin (2010; 2011) ajattelua asiantuntijuudesta suhteissa rakentuvana oppimisprosessina. Suhdekäänne (*relational turn*) (Edwards 2010; 2011) viittaa välttämättömään muutokseen ammattilaisten ja organisaatioiden rajat ylittävissä yhteistyössä. Suhdetoimijuus (*relational agency*) puolestaan tarkoittaa tilannetta, jossa erilaiset asian-

tuntijuudet yhdistyvät. Kyse on työskentelystä yhdensuuntaisesti ja rinnakkain eikä toisistaan erillään. (Edwards 2010, 61.) Yhteistyön myötä syntyy uudenlaista yhteistä tietoa (*common knowledge*). Tämän tiedon rakentuminen on vaativaa ja se edellyttää jatkuvaa tulkintojen ja ristiriitojen välistä neuvottelua. (Mt.) Monialaiset asiakaskohtaamiset Edwards (2010) ymmärtää eräänlaisina rajatiloina (*boundary spaces*), joissa ammattilaiset tarkastelevat tilannetta omasta näkökulmastaan ja jakavat sitä koskevia tulkintojaan, jotta asiakas saa parhaan mahdollisen avun. Samanaikaisesti he huomioivat, mitä kukin voi tuoda yhteistyöhön mukaan. (Edwards 2010, 41–57.)

Suhdetoimijuuden ja integroivan työotteen syvemmillä menevässä analyysissä monissa teoksen luvuissa hyödynnetään Edwardsin (mt.) käsitteistön ohella asiakastyölle merkityksellisiä dialogisuuden, osallisuuden ja tilallisuuden näkökulmia. *Dialogisuus* on vuorovaikutusosaamista, jossa erilaiset näkökulmat tulevat esiin ja huomioiduiksi ja parhaimmillaan tuottavat uusia näkökulmia ja edistävät asiakkaan tilannetta (ks. esim. Mönkkönen 2018). *Osallisuus* viittaa siihen, miten eri osapuolten äänet ja näkökulmat tulevat näkyviin ja kuulluiksi monialaisissa kohtaamisissa ja miten erityisesti asiakkaan osallisuus toteutuu. Osallisuuteen kytkeytyy näkökulmat vallasta, tiedollisista suhteista, valinnanvapaudesta sekä erilaisuuden kunnioittamisesta (ks. esim. Juhila, Dall, Hall & Koprowska 2021). *Tilallisuus* puolestaan kohdentaa katseen fyysisten ja digitaalisten paikkojen merkitykseen monialaisessa työssä ja siihen, miten erilaiset tilalliset ratkaisut heijastuvat esimerkiksi asiakkaiden osallisuuteen tai eri ammattien välisiin valta-asetelmiin (Bryant & Williams 2020; Salo 2023).

Hyvinvointialueet ja sote-keskukset ovat vielä monelta osin rakentumassa (esim. Paatela & Tynkkynen 2024), minkä vuoksi ne tarvitsevat tuekseen integraatiota ja monialaista yhteistyötä koskevaa tutkimukseen pohjautuvaa tietoa. Tämä teos kokoaa yhteen tutkimuksia, jotka tekevät näkyväksi ja vahvistavat sosiaalityön paikkaa ja asemaa osana monialaista yhteistyötä sekä sote-keskusten suunnittelu- ja kehitystyötä. Teoksessa jäsenetään eri organisaatioiden ja alojen ammattilaisten välisiä rajoja ja vastuita ja näiden rajojen ylittämisen mahdollisuuksia. Luvuissa avataan myös kompleksisten, monialaisesta työotteesta hyötyvien asiakastilanteiden tunnistamisen haasteita ja neuvottelua yhteisestä asiakkaasta. Niin ikään teos tuottaa tietoa asiakkaiden asemasta ja osallisuudesta sote-uudistuksessa ja monialaisessa yhteistyössä. Teoksessa tarkastellaan, miten asiakkaiden ja palveluiden kohtaaminen toteutuu erilaisissa arkisissa vuorovaikutustilanteissa vai toteutuvatko ne lainkaan (ks. myös Juhila ym. 2021, 10) sekä millaisia saavutettavuuden ja tilallisuuden kysymyksiä sote-palveluihin liittyy. Teos tuottaa tutkittua tietoa myös siitä, miten monialaisuus tulee huomioiduksi tulevaisuuden sote-keskusten tilasuunnittelussa ja sosiaali- ja terveysalojen koulutuksessa sekä millaisia reunaehtoja ja toisaalta mahdollisuuksia integraation ja monialaisen yhteistyön tutkimiseen liittyy nyt ja tulevaisuudessa.

Koska integraatio on keskeinen julkinen ja poliittinen keskustelualue sekä tutkimuksellisesti ajankohtainen, on tarpeen avata siihen liittyvää keskustelua ja käsitteistöä sekä jäsentää niitä kriittisesti. Tähän vastataan johdantoa seuraavassa luvussa, jossa Suvi Raitakari tekee kriittistä käsite- ja tekstianalyysia aiemman integraatiotutkimuksen pohjalta. Raitakari kysyykin, mistä lopulta puhutaan, kun puhutaan inte-

graatiosta, mitä integroidaan ja ketkä ovat integraation kohteina? Hän tuottaa myös tärkeää jäsenystä siitä, millaista osaamista integraatio ammattilaisilta edellyttää.

Teos jakautuu johdannon ja käsitteellisen luvun jälkeen sisällöllisesti neljään osioon. Ensiksi luvuissa 3–5 tarkastellaan *sosiaalityön paikkaa ja monialaisen työskentelyn rajoja integroituvassa sotessa*. Osion aloittavassa luvussa Elina Suominen pureutuu sosiaalityön asemaan ja paikkaan osana sote-uudistusta. Hän visioi sosiaalityön asiantuntijuuden paikkaa ja integraation syvyyttä sote-kehittäjien haastattelupuheessa tuotetuissa tulevaisuusdiskursseissa. Luvussa neljä Arttu Salo analysoi yliopistollisen sosiaali- ja terveystieteiden tarveselvitykseen dokumentoituja sekä sote-kehittäjien haastattelussa kuviteltuja sote-tiloja ja niissä työskentelyä. Hän analysoi tiloihin liittyviä valtasuhteita ja niiden tuottamia mahdollisuuksia tukea monialaista yhteistyötä. Luvussa viisi Aino Ritala-Koskinen ja Teija Hautanen erittelevät monialaista eroauttamista ja miten asiantuntijat toimivat yhteistyössä eri palveluiden ja organisaatioiden rajoilla. He tunnistavat omiin tehtäviin pitäytymisen rinnalla erilaisia pistemäisiä, tilannekohtaisia rajanylityksiä, jolloin ammattilaiset antavat toisilleen tukea tai tekevät yhteistyötä. Monialainen yhteinen asiakkaat mukaan ottava työskentely näyttäytyy etäisenä tulevaisuuden tavoitetilana.

Teoksen toinen osa koostuu luvuista, jotka käsittelevät *kompleksisten asiakastilanteiden tunnistamista*. Osion aloittavassa luvussa kuusi Kirsi Juhila, Rosa Karjalainen ja Vera Virokallio tarkastelevat, miten Rikosseuraamuslaitoksen ja aikuissosiaalityön ammattilaiset rakentavat kokouskeskustelussaan yhteistä asiakaskategoriaa sekä pohtivat kyseiseen kategoriaan lukeutuvien asiakkaiden saavuttamista sekä heidän tilanteitaan huomioivaa integroitua toimintamallia. Kirjoittajat tekevät kiinnostavia havaintoja siitä, miten kokouksessa lopulta rakennetaan yhteisiä ”meidän” asiakkaita. Luvussa seitsemän Aino Ritala-Koskinen jäsentää ”vaikean” määrittelyä ero- ja huoltoriitojen konsultaatiopyynnöissä. Sosiaalityöntekijöiden yleisesti vaikeaksi kokemien ero- ja huoltoriitatilanteiden vaikeutta tutkitaan analysoimalla monialaiselta ryhmältä konsultaatiota hakevien työntekijöiden kuvauksia vaikeaksi kokemistaan tilanteista. Jäsennyksessä hyödynnetään transaktionaalisen kompleksisuuden käsitettä, joka auttaa tunnistamaan yksilö-, suhde-, organisaatio ja järjestelmätason kompleksisuutta ja näiden yhteen kietoutumista.

Teoksen kolmannen osion luvut valottavat eri näkökulmista *asiakkaiden ja palveluiden kohtaamisen sekä saavutettavuuden kysymyksiä*. Luvussa kahdeksan Jenni-Mari Räsänen ja Kirsi Juhila analysoivat pilotointivaiheessa olevan monialaisen asiakaskohtaisen tiimin vuorovaikutusta. He erittelevät ammattilaisten tapoja tuottaa ehdotuksia asiakkaalle sopivista palveluista ja tukimuodoista sekä asiakkaiden näihin ehdotuksiin omista palvelukokemuksista käsin tuottamia vastauksia. Luvussa pohditaan erityisesti kysymystä siitä, miten ehdotusten luonne rakentaa asiakkaan osallisuutta, vuorovaikutuksen valtasuhteita ja osapuolten välisiä tiedollisia suhteita. Luvussa yhdeksän Kaisa Pasanen tuo esiin asiakkaiden kokemuksia sosiaali- ja terveydenhuollon monialaisesta toimintamallista. Hän kysyy, miten erilaiset tietokäytännöt joko edistävät tai estävät hyvinvointi- ja terveystieteiden monialaisen työn tavoitteiden toteutumista asiakkaiden näkökulmasta. Osion päättää Henna Sa-

pirin ja Kati Turtiaisen luku saavutettavasta aikuissosiaalityöstä maahan muuttaneiden oikeuksien turvaajana. Luvussa eritellään niitä tekijöitä, jotka ovat ratkaisevassa asemassa aikuissosiaalityöhön pääsyssä sekä siellä pysymisessä.

Teoksen päättää osio, jonka luvuissa 11–13 tarkastellaan *monialaisuuden oppimista, tutkimista sekä tulevaisuutta eri näkökulmista*. Osion aloittavassa luvussa 11 Anna Miettinen, Taru Kekoni ja Kaarina Mönkkönen pureutuvat monialaisen identiteetin rakentumiseen osana oppimisprosessia. He tuovat esiin perusteluja monialaisen opetuksen tarpeesta sekä jäsentävät millaisia identiteettejä monialaisessa oppimisessa opiskelijoille rakentuu ja mistä elementeistä ne muodostuvat. Luvussa 12 Aino Ritala-Koskinen, Arttu Salo, Tuuli Kalari ja Vera Virokallio tarkastelevat sote-uudistuksen kehittämiseen jalkautuvan tutkimuksen aineistonkeruun sujumista ja kriittisiä kohtia. Tutkimuksen tekemisen välttämätön ehto on pääsy tutkimusaineistojen äärelle. Aineistonkeruuseen pääsyä säätelevät usein erilaiset portinvartijat, jotka estävät tai mahdollistavat tutkimusaineiston keräämistä. Kirjoittajat erittelevät INSOTE-hankkeen aineistonkeruussa kohtaamiaan eri toimijatasojen portinvartijuuksia ja tekevät näin näkyväksi monialaista työskentelyä ja kompleksisia tilanteita koskevan tiedon- tuotannon haasteita. Teoksen päättää toimittajien kirjoittama luku 13, jossa pohditaan teoksen lukujen pohjalta monialaisuuden tulevaisuutta.

Lähteet

- Bryant, Lia & Williams, Charlotte (2020) Place and space in social work. *Qualitative Social Work* 19 (3), 321-336. <https://doi.org/10.1177/1473325020918794>
- Edwards, Anne (2010) *Being an Expert Professional Practitioner: The Relational Turn in Expertise*. Dordrecht: Springer.
- Edwards, Anne (2011) 'Building common knowledge at the boundaries between professional practices: Relational agency and relational expertise in systems of distributed expertise'. *International Journal of Educational Research*, 50 (1), 33-39. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2011.04.007>
- Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino (2021) Sosiaalityö oikeuden yhteistyökumppanina huoltoriidoissa: Tuomareiden näkökulma olosuhdeselvitystyöhön. *Yhteiskuntapolitiikka* 86 (1), 28-38. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202102164937>
- HE 241/2020 vp. *Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi*. <https://finlex.fi/fi/esitykset/he/2020/20200241.pdf>
- Hujala, Anneli & Lammintakanen, Johanna (2018) *Paljon sote-palveluja tarvitsevat ihmiset keskiöön*. Helsinki: KAKS Kunnallisan alan kehittämissäätiö. Viitattu 10.3.2024. <https://kaks.fi/julkaisut/paljon-sote-palveluja-tarvitsevat-ihmiset-keskioon/>
- Hujala, Anneli & Taskinen, Helena & Oksman, Erja & Kuronen, Risto & Karttunen, Anna & Lammintakanen, Johanna (2019) Sote-ammattilaisten monialainen yhteistyö. Paljon palveluja tarvitsevat asiakkaat etusijalle. *Yhteiskuntapolitiikka* 84 (5-6), 592-600. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019112744444>
- Juhila, Kirsi, Dall, Tanja Hall, Christopher & Koprowska, Juliet (toim.) (2021) *Interprofessional Collaboration and Service User Participation: Analysing Meetings in Social Welfare*. Bristol: Policy Press.
- Mönkkönen, Kaarina (2018) *Vuorovaikutus asiakastyössä. Asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla*. Helsinki: Gaudeamus.
- Paatela, Satu & Karreinen, Soila & Tynkkynen, Liina-Kaisa (2024) *Ylimmän johdon näkemyksiä integraation etenemisestä ja edellytyksistä hyvinvointialueilla*. Tutkimuksesta tiiviisti 9/2024. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-272-3>
- Paatela, Satu & Tynkkynen Liina-Kaisa (2024) "Sote-uudistus ei oo ollenkaan vielä ohi, vaan se on vasta alkanut": ylimmän johdon näkemyksiä hyvinvointialueiden toiminnan alkuvaiheista. Tutkimuksesta tiiviisti 8/2024. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-271-6>
- Raitakari Suvi & Räsänen Jenni-Mari & Kostiaainen Tuula & Juhila Kirsi (2019) *Integroiva työtapa muotoutuvassa perhekeskus kontekstissa: kriittisten tekijöiden tarkastelua*. Tampere: Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1020-2>
- Salo, Arttu (2023) Sote-alan monialaisuus yliopistollisen sosiaali- ja terveyskeskuksen tarveselvityksessä. *Alue ja Ympäristö* 52(1), 22-37. <https://doi.org/10.30663/ay.124783>
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2014/1301>

Sote-integraation edellyttämä monialainen yhteistyöosaaminen. Selvityshenkilön raportti.

Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2022:22. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5399-4>

Taskinen, Helena, & Hujala, Anneli. (2020). Integraatio – sosiaali- ja terveystalouden uudistamisen ydintä. Teoksessa Anneli Hujala & Helena Taskinen (toim.) *Uudistuva sosiaali- ja terveysala*. Tampere: Tampere University Press, 47–77. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-022-9>

Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus 2020–2022. Ohjelma ja hankeopas. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2020:3. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4136-6>